

Martin Luther (I.) a Luteránství (II.)

- narozen 10. listopadu 1483 v rodině drobného rolníka v Eislebenenu, vyrůstal v Mansfeldu
- otec pracoval coby horník; + 18. února 1546
- dětství v atmosféře tvrdé výchovy a prostředí pozdně středověké lidové zbožnosti, včetně dobových pověr a víry v čarodějnictví. Lidé žili v církvi, církev v lidech, provázanost byla absolutní
- základní škola v Mansfeldu (1489-95), latinská škola v Magdeburku (1496-97), kde bydlel u „Bratří společného života“ a přijal od nich něco ze spirituality „devotio moderna“, škola v Eisenachu, r. 1501 nastupuje na universitu v Erfurtu, ukončuje ji magisterskou zkouškou „magister artium“; nastupuje studium práv, aby mohl později vstoupit do kurfiřtských služeb

Obrácení:

- r. 1505 se ubíral do Erfurtu, za veliké bouře, kdy blesk uhodil vedle něho, dává Bohu slib, že vstoupí do kláštera
- brzy vstupuje k augustiniánům v Erfurtu
- r. 1507 přijímá kněžské svěcení a teprve začíná **theologické studium** v Erfurtu
- je pod vlivem přísně nominalistické theologie Gabriela Biela
- později se zmiňuje nejen o svém „řádném, až bigotním“ životě v klášteře, ale také o strašlivých pochybnostech, které jej v klášteře pronásledovaly
- u pramene jeho „nábožensko-theologické“ katastrofy stálo hluboké studium nauky o milosti, predestinaci (z díla sv. Augustina) a intimní zážitky vlastní hříšnosti

Theologická studia a „zážitek ve věži“:

- r. 1508-1509 studuje ve Wittenbergu, kde získává doktorát theologie
- r. 1511 přesídlil do Wittenbergu a r. 1512 převzal biblickou profesuru po jeho „řeholním“ představeném Johannu Staupitzovi. Navazuje na Staupitzovy přednášky „O žalmech“, „O listu Římanům“, „O listu Galat'anům“, „O listu Židům“ a opět „O žalmech“
- formativní je jeho **zážitek ve věži komnaty wittenberského kláštera**:
  - kde mu ve chvíli ticha vysvitl z listu Římanům 1,17 význam **Boží spravedlnosti**
  - Řím 1,17: „Vždyť se v něm zjevuje Boží spravedlnost, která je přijímána vírou a vede k víře; stojí přece psáno: „Spravedlivý z víry bude živ.““
- **Boží spravedlnost** není spravedlností soudcovskou, nýbrž **spravedlností milostí**, se kterou Bůh hledí na hříšného člověka ze svého milosrdenství a „tímto pohledem“ jej ospravedlňuje (činí spravedlivým)

- nikoliv svátostné znamení zprostředkovává milost, nýbrž víra = sola fide, zprostředkovává milost, tzn. že „Corde enim creditur ad iustitiam“ Řím 10,10

- v procesu **platnosti spásy** „ponechal“ Luther víru v dimenzi „důvěry“, tzn. víru fiduciální. Kdo se Bohu přiblíží v této „fiduciální víře“, tomu Bůh připočte (imputuje) zásluhy svého Syna

- **víra a milost** je přijímána výhradně z Písma svatého

- **formálním principem** protestantismu se tak stává Sola Scriptura

- **materiálním principem** se stává Sola Fides a Sola Gratis

Lutherův další život:

- r. 1510 se vydává do Říma, aby tam vyřídil jistou záležitost svého řádu

- ze **zpovědní praxe** poznává zpovrchňující důsledky učení o odpustcích

Teze:

- z toho důvodu sepisuje **95 disputačních tezí** a 31. října 1517 je posílá příslušným biskupům, do Magdeburku. Tyto teze **pouze nenapadají** samotné odpustky, nýbrž také upozorňují na jejich zneužívání a mylný theologický základ. Žádal od biskupů nový, resp. správný theologický výklad a poučení hlasatelům odpustků, aby si počínali co nejzdrženlivěji. Legenda o přibití těchto desek na vrata zámeckého kostela ve Wittenbergu se podle novodobých bádání nezakládá na pravdě. **Teze**, které měly ohromný účinek, zněly lidem spíše jako **veřejný protest**, než coby theologický požadavek.

- arcibiskup Albrecht obžalovává Luthera v Římě, neboť byl – mimo jiné – také drasticky „obchodně – příjmově“ poškozen. Albrecht dostal jako záloha na vybrané odpustky v částce 52 286 dukátů zálohu od bankovního domu Diggerů

- na zásah Lutherova světského pána, saského kurfiřta Fridricha Moudrého, nebyl Luther vyslýchán v Římě, ale r. 1518 kardinálem Kajetánem na říšském sněmu v Augsburgu. Luther odmítl odvolat své teze, uprchl tajně z Augsburgu, odvolal se **od legáta k papeži** a brzy nato (28. listopadu r. 1518) k **všeobecnému koncilu**. Po veřejné disputaci s ingolstadtským theologem Johannem Eckem na tzv. **lipské disputaci** (27.6—16.7. r 1519), kde již Luther vystoupil z rozšířeným theologickým projevem, odcestoval Eck do Říma a v podstatě dal základ obnovení procesu. Ten skončil vydáním buly papeže Lva X. **Exsurge Domine** z 15. 6. 1520, v níž byl Luther obviněn z kacířství a také mu hrozila klatba, pokud do 60 dní neodvolá 41 „bludných“ článků z jeho spisů. Bulu přinesl do Německa Eck..., jenž jako jeden z mála tušil, že se v Lutherově učení skrývá mnohem větší problém, než jen problematika odpustků

Rozhod s církví:

- proti bule bojoval Luther sepsáním základních theologických spisů

Martin Luther – svoboda, povinnost a poslušnost

Martin Luther se v mnohých svých myšlenkách podivuje, jak mnoho lidí pokládá svou víru za samozřejmou a běžnou věc.¹ Podív nad touto „samozřejmostí“ prostupuje jeho dílem velmi zřetelně. Jelikož ani Písmo **nedává** přesnou odpověď na to, co je svoboda a poslušnost, mělo by být povinností křesťana, aby se od jakékoliv samozřejmosti oprostil tím, že by **pravdu** o své víře, svobodě a lidské poslušnosti stále hledal. Bible nám dogmatickou odpověď na to, co je svoboda, nedává už proto, poněvadž by jakoukoliv definicí „odhalila“ tajemství Boha, člověka a tajemství spásy. Kdo však okusil mohutnosti víry, píše Luther, „*nikdy se o ní nemůže dosti napsati, namluviti, napřemýšleti, naposlouchati...*“ O co méně se musí člověk „napsat, namluvit a napřemýšlet“ o lidské svobodě a poslušnosti? Luther dokazuje, že svoboda je nevyčerpatelnou studnicí.

O víře, svobodě a poslušnosti může dle Luthera sice přemýšlet a psát i ten, kdo je sčtělý a duchaplný, ale pouze ten, kdo má alespoň „**kapičku víry**“, je schopen o těchto třech pilířích lidského života psát „*ne-li uhlazeněji, jistě spolehlivěji*“². Obojí dokládá svými, dnes již klasickými antitezemi o svobodě. 1) „*Člověk jakožto křesťan jest naprosto svobodný pán všeho a není poddán nikomu.*“ 2) „*Člověk jakožto křesťan jest povinnostmi docela spoutaný služebník všeho a jest poddán všem.*“³ Obě tyto teze vyplývají Lutherovi ze dvou textů Bible, a to z 1 Kor 9, 19⁴ a Řím 13, 8⁵. Svoboda a poslušnost, resp. povinnost jsou pro Luthera dva naprosto neoddělitelné pojmy. Příkladem je mu Ježíš, který byl zároveň svobodný i služebník (Gal 4, 4). Hovoří-li Luther o svobodě, hovoří druhým dechem o **vnitřním člověku**. Člověk, máje dvojí přirozenost – duchovní a tělesnou, nemá na vybranou, než uspokojovat obě tím způsobem, jak jen může. Ani jednu, ani druhou přirozenost nemůže odvrhnout, zbavit se jí a nedbat jí. Vnitřní, tedy duchovní člověk, jak píše výstižně Luther, není omezován vůbec ničím vnějším. Nic, co **negativně** atakuje člověka zvnějšku, není s to člověka **duchovně** zotročit; zkrátka nepůsobí na něj vůbec žádným tlakem a neujařmuje ho v žádné duchovní otroctví⁶. A

---

¹ Srv. Martin LUTHER, *O křesťanské...*, s. 129.

² Martin LUTHER, *O křesťanské...*, s. 130.

³ Martin LUTHER, *O křesťanské...*, s. 130.

⁴ „Jsem svoboděn ode všech, ale učinil jsem se otrokem všech, abych mnohé získal.“

⁵ „Nikomu nebudte nic dlužni, než abyste se navzájem milovali, neboť ten, kdo miluje druhého, naplnil zákon.“

⁶ Toto myšlenkové paradigma je pro Luthera zcela zásadní. Dva lidské světy, které se střetávají v člověku, jsou navzájem odděleny nepřekonatelnou propastí. Z absolutní nemožnosti smířit v člověku duchovní a tělesný svět pochází pověstná Lutherova nesmiřitelnost a ironie, která velmi často nabírá podobu absurdního dadaistického divadla.

1. „An den christlichen Adel deutscher Nation von des christlichen Standes Besserung – Křesťanské šlechtě německého národa o zlepšení stavu křesťanstva“, srpen 1520

2. „De captivitate babilonica Ecclesiae praeludium – Zvěst o babilónském zajetí církve“, říjen 1520

3. „Von der Freiheit eines Christenmenschen – O svobodě křesťanského člověka“, listopad 1520

- **viditelný rozchod** s církví deklaroval Martin Luther 10. prosince r. 1520, kdy před Elsterskou branou ve Wittenbergu veřejně spálil bulu hrozící klatbou a zároveň s ní také církevní zákoníky, resp. **knih kanonického práva** jako symbol církevního, tzn. **společenského a právního řádu (!)**. **Konečná klatba** byla vyhlášena 3. ledna r. 1521.

- 18. dubna r. 1521 odmítl Luther odvolat pravdu svých spisů na říšském sněmu ve Wormsu, a to před samotným císařem Karlem V. Ten na něj a jeho stoupence uvalil klatbu, tzv. „Wormský edikt“. Luther odmítl odvolat – „Zde stojím, nemohu jinak“

- aby byl Luther zachráněn, zinscenoval jeho chránělec – kurfiřt Fridrich Moudrý – Lutherovo přepadení, a nechal jej odvézt na svůj hrad Wartburg u Eisenachu. Luther byl nějakou dobu skutečně pokládán za mrtvého (zavražděného) a na krátký čas zavládla mezi lidem panika

Luther a překlady:

- v září r. 1522 vyšla ve Wittenbergu první část překladu Bible – „Das Newe Testament Deutzsch“. K překladu Nového zákona potřeboval Luther pouze 11 týdnů. Zajetí na „Wartburgu“ mu v tomto bylo přívětivé

- platí-li teze o obecném kněžství věřících a má-li být Písmo základním pramenem pro křesťanskou víru, je třeba, aby všichni mohli Písmu porozumět ve svém mateřském jazyce

- překlad Písma nevycházel z Vulgaty, nýbrž z původního řeckého textu, tj. druhé vydání řeckého textu z rukou Erasma Rotterdamského

- němčina nebyla hovorová, nýbrž „vzorová“, tzv. „němčina saské kanceláře kurfiřta Fridricha Moudrého“

- překlad není otrocky doslovný, ale klade důraz na „skutečné nuance německého jazyka

- Lutherův překlad **Nového zákona** (nazývaný „Záříjový zákon“) vyšel brzy ve druhém opraveném vydání a během pouhých 2 let ve 14 autorizovaných vydáních a 66 dotiscích. Za Lutherova života vyšlo z Wittenbergu 336 vydání Nového zákona

- **Starý zákon** a jeho překlad dokončil počátkem 30. let, takže v r. 1534 vyšla kompletní první Lutherova úplná Bible „Biblia, das ist die gantze Heilige Schrifft Deudsch“ (gramatika platí!)

naopak, nic, co pokládá svět za **pozitivní**, dobré a přitažlivé, nemá na vnitřního člověka žádný vliv. Luther bez rozpaků píše, že negativní i pozitivní vnější okolnosti působí na vnějšek, tzn. tělesnost člověka zcela stejně, ať si je takový člověk vzorem zbožnosti, nebo pokrytcem a bezbožníkem. Dobré skutky, nemoc, hlad nebo žízeň, ošacení, jídlo a dokonce i „náboženské hloubání, náboženské uvažování a cokoli lze konati napětím duše“⁷, nemá co dočinění ani s lidskou vírou, ani s vnitřní lidskou svobodou.

Jediná věc, která zakládá nezrušitelnou a neohrožitelnou lidskou svobodu je „**svatosvaté slovo Boží, evangelium Kristovo**“.⁸ Nezrušitelnost a věčnost lidské svobody pochází cele z Kristovy zásluhy a je odvislá pouze od něj. Janovo evangelium je pro Martina Luthera tím zásadním důkazem.⁹ Vnitřní život křesťana existuje pouze v Kristu skrze víru. Tato Kristem vykoupená a založená svoboda osvobozuje lidskou duši naprosto ode všeho. Není na světě nic, co by mohlo zvnějšku tuto svobodu i jen omezit. Víra v Boha, který je jediným bezpečím, je zodpovědná za to, že je člověk plně svoboden ode všeho, a tedy také **svobodný od hříchu**. O dokonalé a všeobecné hříšnosti, neúčinnosti a nespravedlnosti člověka čte Luther v Římanech 3, 23 a 3, 10 – 12. Svoboda znamená Lutherovi nikoliv cosi dočasného. U člověka, jenž věří, vidí absolutní svobodu, totiž **vysvobození**. Právě slovo a pojem „vysvobození“ nejlépe ukazuje, jak je svoboda člověkem nezasloužená a jak existuje pouze ze vztahu jeho víry v Hospodina. Ze hříchů a nepravosti se nevysvobodil sám člověk. Dostal je pro zásluhy Kristovy a jako svatosvatý dar Boží. **Duchovně** je vnitřní člověk beze vší pochybnosti také svobodný od zákona a ode všech lidských předpisů. Člověk se může v duchovní rovině nazývat „*sám sobě králem a na věky knězem*“.¹⁰ Tento zcela mimořádný duchovní status dovoluje každému, kdo má alespoň onu „kapičku víry“, aby předstoupil před Boha se vší pravomocí, jakou mají ve svých úkonech křesťanští kněží.

Jelikož je křesťanská svoboda, vtisknutá do srdce člověka, výsostným Božím znamením a aktem¹¹, zůstává lidská svoboda po pádu člověka do hříchu „věcí pouhého jména“ (*res de solo titulo*). Správný, resp. ospravedlňující vztah mezi člověkem a Bohem nemůže vzejít z lidské vůle, z lidského svobodného rozhodnutí. Bez teologických fistulí lze podle Luthera říci, že člověk je mocen se rozhodovat vzhledem k věcem, které jsou níže **než** on (kterým je pánem),

⁷ Martin LUTHER, *O křesťanské...*, s. 132.

⁸ Martin LUTHER, *O křesťanské...*, s. 133.

⁹ Jan 11, 25.: „Ježíš jí řekl: „Já jsem vzkříšení a život. Kdo věří ve mne, i kdyby umřel, bude žít.“

¹⁰ Martin LUTHER, *O křesťanské...*, s. 154.

¹¹ Podobně viz. *Gaudium et Spes*, čl. 17.: „Pravá svoboda je však nevšední znamení Božího obrazu v člověku.“

ale není v jeho síle, aby byl svou svobodnou vůlí mocen nad věcmi vyššími – tedy nad Bohem.

Lutherův tzv. **vnější člověk**, na kterého platí druhá teze o svobodě (viz. s. 5.), je naopak co se týče vnějších (světských) věcí „*povinnostmi docela spoutaný služebník*“¹². Protože lidé nejsou ve své duchovnosti zcela dokonalí, musejí se svou nedokonalostí zápasit. Lutherem citovaná 8. kapitola listu Římanům se této skutečnosti týká velmi úzce. Požadavek na to, aby člověk „*nezahálel, aby tělo bylo cvičeno posty, bděním, pracemi a jinými zřízenými prostředky kázně a tak duchu podmaněno k poslušání vnitřního člověka...*“¹³, odpovídá nauce, kterou čteme právě v Římanech: „*Soustředění na sebe je Bohu nepřátelské, neboť se nechce ani nemůže podržít Božím zákonu. Ti, kdo žijí jen z vlastních sil, nemohou se líbit Bohu.*“ (Řím 8, 7- 8). Luther chce, aby byl člověk jak Bohu věrný a na něm závislý, ale aby také byl věrný svému lidství a za něj odpovědný. Vnější člověk se svou „vnější – neduchovní – vůlí nemá tomu vnitřnímu člověku **překážet**. Dichotomní obraz člověka je zde Lutherem doveden do krajnosti. Obě lidské přirozenosti bojují proti sobě¹⁴, a neexistuje pozemská naděje, aby byl člověk v sobě smířen. Ani dobrými skutky nemůže dojít k takovému smíru. Jakékoliv vnější úkony, kterými by se člověk chtěl Bohu zalíbit a před ním se ospravedlnit, jdou zcela přímo proti vnitřní svobodě člověka, přičemž ani „*víra*“, jak píše Luther, „*tohoto nesprávného úmyslu nestrpí, neboť jen ona jest naší spravedlností před Bohem*“¹⁵.

Když Luther cituje sedmý verš 14. kapitoly listu k Římanům: „*Nikdo z nás nežije sám sobě a nikdo sám sobě neumírá*“, odpovídá vlastně, jak smýšlí o poslušnosti „vnějšího“ člověka. Dobré činy vůči bližnímu nelze vůbec zahrnout do oblasti lidského ospravedlnění. Všechny milosrdné lidské úkony mají se dít jen takovým způsobem, aby člověk neměl „*na zřeteli nic jiného, než potřebu a prospěch bližního.*“¹⁶ Vnější, tzn. tělesný, občanský a politický život člověka má svůj smysl jen tehdy, děje-li se tak pro podporu a pomoc nuzným. I když sám Luther o takové alternativě ani nemluví, přeci nemůže neříci, že v těchto skutcích pomoci se manifestuje **víra v lásce**. Víra znamená Lutherovi takovou hojnost a tak ohromný nadbytek, že všechno („*ba i celý život*“¹⁷) ostatní má sloužit druhému člověku **dobrovolnou** ochotou. Je to právě tato dobrovolná ochota, která vyplňuje u Luthera to, co obvykle míníme **poslušností**

¹² Martin LUTHER, *O křesťanské...*, s. 160.

¹³ Martin LUTHER, *O křesťanské...*, s. 161.

¹⁴ Velmi zajímavé je srovnání Luthera s „Augustinovým“ vyznáním o „*dvou vůlích a jedné duši*“. Srv. Aurelius AUGUSTINUS, *Vyznání*, Kalich 1990, s. 250 – 254.

¹⁵ Martin LUTHER, *O křesťanské...*, s. 162.

¹⁶ Martin LUTHER, *O křesťanské...*, s. 174.

¹⁷ Martin LUTHER, *O křesťanské...*, s. 176.

a povinností. Kristus v lásce k Otci, člověk v lásce ke Kristu má vykonat pro bližního vše, co je v jeho silách¹⁸; lépe a s Lutherem řečeno, co je v silách jeho „vnějších“ tělesných sil a k čemu jej povzbuzuje víra, to má vykonat. Takováto poslušnost je Lutherovi poslušností, jež pramení z víry docela dobrovolně. Jde totiž o **pravou** lidskou vůli a poslušnost, která dobrovolně spolupůsobí s Bohem na jeho stvořitelském úsilí na zemi. Nerozdělitelný vztah svobody a poslušnosti má Luther na mysli téměř všude, kde o svobodě či poslušnosti hovoří. Ostatně dvojice někdy téměř protikladných pojmů spojuje Luther v jedno s neobvyklou lehkostí. Při výkladu o svobodě křesťana se Luther nepouští rozdělení člověka na vnitřního a vnějšího. V učení o poslušnosti má stále na zřeteli svoji tezi o „**dvou říších**“.¹⁹

Podíváme-li se na Martina Luthera také jako na (bývalého) augustiniána a katolického kněze, nepřekvapí nás, že se jeho učení o poslušnosti, lidských povinnostech a poddanosti mnohdy neodklání od stanoviska, které dodnes drží katolická církev. Lutherovo učení o poslušnosti je tedy nezbytné a vhodné studovat přímo ruku v ruce s učením magisteria. Např. vybídnutí k tomu, že křesťan je „*povinen meči sloužit a podporovat ho*“ a v případě nedostatku se sám přihlásit za „*kata, bříče, soudce, pána nebo knížete*“²⁰ odpovídá i v detailních rysech katolickému učení o „povinné poslušnosti“²¹, o občanských povinnostech vůči autoritě²², o válce²³, a **úplně** se shoduje s učením o „veřejné moci“ a povinnostech křesťana vůči ní.²⁴ Ba více nalezneme u Luthera! Dává-li svým čtenářům a posluchačům za krajní příklad výjimečné a následováníhodné poslušnosti **Boží Matku** Pannu Marii²⁵, shoduje se s výkladem magisteria vlastně doslova.²⁶

---

¹⁸ Srv. *Gaudium et Spes*, čl. 27.: „Koncil nyní přistupuje k naléhavějším praktickým důsledkům a zdůrazňuje úctu k člověku: každý musí považovat bližního, nikoho nevyjímaje, za "druhé já" a musí mít ohled především na jeho život a prostředky nutné k životu důstojnému člověka, jinak by se podobal onomu boháči, který vůbec nedbal o chudého Lazara.“

¹⁹ Martin LUTHER, *O světské vrchnosti*, EMAN Heršpice 1993, s. 18 – 21nn.

²⁰ Martin LUTHER, *O světské vrchnosti*, EMAN Heršpice 1993, s. 23.

²¹ Viz. např. *Dignitatis humanae*, čl. 8.

²² Srv. *Gaudium et Spes*, čl. 75.

²³ Podobně i Jan Calvin. Srv. Jan CALVIN, *Instituce...*, s. 299.: „Poněvadž však je někdy nutné, aby králové i republiky sáhli ke zbraním, aby mohli vykonat takovéto veřejné potrestání, z toho důvodu lze zároveň posoudit, že jsou oprávněné ty války, které jsou podnikány z toho důvodu.“ Srv. *Gaudium et Spes*, čl. 79.: „Válka ovšem nebyla zatím z lidského světa vymýcena. Dokud bude hrozit nebezpečí války a nebude existovat příslušná mezinárodní autorita vybavená dostatečnými mocenskými prostředky, dotud se nebude moci upřít vládám právo na spravedlivou obranu, ovšem po vyčerpání všech prostředků mírového vyjednávání. Hlavy států a všichni, kteří se podílejí na odpovědnosti za stát, mají tedy úkol chránit blaho lidu, který jim byl svěřen, a to se vši vážností.“

²⁴ Viz. *Katechismus katolické církve*, Zvon 1995, čl. 2234 – 2243.

²⁵ Martin LUTHER, *O křesťanské...*, s. 181 - 182.

²⁶ Viz. *Katechismus katolické církve*, Zvon 1995, čl. 149.